

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΩΣ ΦΟΡΕΑΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Σ. Αγουρίδης, καθ. Παν/μίου Αθηνών

Αντικείμενο της εισήγησης αυτής είναι να δείξει τι συμβαίνει με τη φύση της εξουσίας που ασκεί η Εκκλησία στην Ελλάδα.

Το θέμα περιπλέκεται από το γεγονός ότι κατά μακρές περιόδους της ιστορίας της χριστιανικής Εκκλησίας επικράτησαν διαφορετικά είδη άσκησης εξουσίας. Κατά την περίοδο των πρώτων αιώνων της ζωής της Εκκλησίας, αυτή άσκησε πνευματική και ηθική εξουσιαστική δράση. Η ιδέα της κυριαρχίας επάνω στον κόσμο και τις κοινωνικές δομές ήταν εντελώς ξένη προς το κήρυγμα του Ιησού και προς τις αρχικές εκκλησιαστικές επιδιώξεις. Σε διάφορα σημεία των Ευαγγελίων επικρίνεται η όποια άσκηση κοσμικής εξουσίας από την Εκκλησία. Αποτελεί παράδειγμα κλασικό για την περίπτωση που συζητάμε το επεισόδιο των αδελφών Ζεβεδαίου, για τους οποίους η μάνα τους ζήτησε, όταν ο Ιησούς επιστρέψει δοξασμένος και εν δυνάμει, να καταλάβουν την πρωτοκαθεδρία, να καθίσει ο ένας από τα δεξιά του και ο άλλος από τα αριστερά του. Άσχετα από την αγανάκτηση που προκάλεσε αυτό το αίτημα στους άλλους Μαθητές, στον Ιησού έδωσε την αφορμή να πει μερικά πράγματα με ιδιαίτερη σαφήνεια σχετικά με την αποστολή του χριστιανισμού στον κόσμο πριν έλθουν τα έσχατα, δηλ. ο καινούργιος κόσμος της βασιλείας του Θεού και αντικαταστήσει τον σημερινό πονηρό αιώνα. Αυτό αποτελούσε την πίστη των αρχικών χριστιανών, και η απάντηση του Ιησού στην αίτηση της μητρός των Ζεβεδαίων πρέπει να κατανοηθεί στο πλαίσιο αυτό: Η απόκριση του Ιησού (Ματθ. 20, 22-28) ήταν να αποκρούσει ως ανόητο το αίτημα· να επισημάνει πως το εκ δεξιών και εξ ευωνύμων του σημαίνει βασανισμούς και πικρό ποτήρι παθημάτων, κι αυτό θα το υποστούν οι υιοί Ζεβεδαίου· για τη θέση, όμως, του καθενός στον μέλλοντα καινούργιο κόσμο δεν έχει αυτός το λόγο, γιατί αυτά τα θέματα ανήκουν αποκλειστικά στον Πατέρα του. Της ευκαιρίας του επεισοδίου αυτού δράττεται ο Ιησούς για να εκθέσει με απόλυτη σαφήνεια την υποθήκη του στην Εκκλησία ως προς το θέμα αυτό: «Ο δε Ιησούς προσκαλεσάμενος αυτούς είπε, «Ξέρετε πως οι ηγέτες των εθνών ασκούν καταπιεστική εξουσία επάνω τους και πως οι επικεφαλής της εξουσίας τα καταδυναστεύουν. Αυτό δεν πρέπει ποτέ να συμβεί ανάμεσά σας, αλλά όποιος από σας θέλει να γίνει ηγέτης, πρέπει να γίνει διάκονος των άλλων όπως ένας δούλος, και όποιος από σας θέλει να είναι πρώτος, πρέπει να είναι ολονών υπηρέτης· έτσι και ο

Υιός του Ανθρώπου δεν ήλθε για να τον υπηρετήσουν άλλοι, αλλά για να υπηρετήσει αυτός τους άλλους σαν δούλος, και να θυσιάσει τη ζωή του για να πληρωθούν τα λύτρα για τη ζωή πολλών που βρίσκονται σε κατάσταση δουλείας».

Αυτή η άποψη, που κυριάρχησε στην Εκκλησία πάνω από τρεις αιώνες, δεν έπαψε να τη συνοδεύει ως η επίσημη άποψη του Ιησού επί του θέματος του χαρακτήρα της εκκλησιαστικής εξουσίας μέχρι σήμερα.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο, παρά ταύτα, για την Εκκλησία του Βυζαντίου επικράτησε ως η επίσημη πολιτική αυτή της «Πολιτικής Ορθοδοξίας», η άποψη, δηλαδή, πως η εξουσία του αυτοκράτορα ταυτίζεται με την εξουσία του Χριστού και πως η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ταυτιζόταν με τη βασιλεία του Χριστού. Έτσι, ο για οποιοδήποτε λόγο αντίπαλος του αυτοκράτορα εθεωρείτο από την πολιτική και εκκλησιαστική εξουσία ως εχθρός του Ιησού Χριστού και της ορθόδοξης πίστης. Τι θα πει «Πολιτική Ορθοδοξία» μέσα στην ιστορική πράξη; Θα πει ότι Παλαιστίνη, Συρία και Αίγυπτος αποσπάστηκαν από την Αυτοκρατορία, γιατί είχαν εθνικές διεκδικήσεις που οι Βυζαντινοί δεν ήθελαν να τις ικανοποιήσουν. Ο αφορισμός, όμως, και η αποσκίρτηση των επαρχιών αυτών άρχισε όταν το 451, στην Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας, αφορίστηκαν οι Εκκλησίες αυτές ως αιρετικές. Η ιστορία μάς έμαθε πρόσφατα πως δεν υπήρχαν ουσιώδεις δογματικές διαφορές μεταξύ των ορθοδόξων και των καλουμένων μονοφυσιτών, και ότι διάθεση κατανόησης θα απέτρεπε το πρώτο μεγάλο Σχίσμα στην Εκκλησία.

«Πολιτική Ορθοδοξία» σημαίνει πως οι Αρμένιοι αρνήθηκαν και αυτοί, μέσα στο γενικό *confusio*, τις αποφάσεις της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου. Αυτό, όμως, το έκαναν γιατί οι Βυζαντινοί αρνήθηκαν να τους υποστηρίξουν πολιτικά στον αγώνα τους έναντι των Περσών.

Η «Πολιτική Ορθοδοξία» έπαιξε σπουδαίο ρόλο στο Σχίσμα Ανατολής και Δύσης. Οι Ίσαυροι αφαίρεσαν από τον πάπα αυθαίρετα την περιοχή του Ιλλυρικού, (δηλ. τα εδάφη της περιοχής της Αδριατικής μέχρι και της Θεσσαλονίκης) κι αυτό έγινε η αρχή του κακού. Το επόμενο ήταν ποιος θα έχει το επάνω χέρι στη Βουλγαρία, η Ρώμη ή το Βυζάντιο. Για να επισπεύσω την έκθεση: «Πολιτική Ορθοδοξία» είναι η αντίθεση της δεύτερης προς την πρώτη Ρώμη, όπως και της Μόσχας ως Τρίτης Ρώμης προς τη Δεύτερη, την Κωνσταντινούπολη. «Πολιτική Ορθοδοξία» είναι ο ανά τον κόσμο σήμερα λαβύρινθος των ορθοδόξων πατριαρχικών ή αρχιεπισκοπικών «δικαιοδοσιών». Το Παρίσι έχει 7 «εθνικούς» ορθόδοξους «δεσποτάδες» και η Νέα Υόρκη έχει, όπως λένε, 14!

Από τα παραπάνω αντιλαμβάνεται ο καθένας ότι η «Πολιτική Ορθοδοξία» είναι κληρονομιά της ελληνικής Εκκλησίας από πολλούς αιώνες και εξακολουθεί να επιβιώνει για πολλούς και διάφορους ιστορικούς λόγους, παρά το γεγονός ότι, με τη σύσταση του νέου ελληνικού κράτους, η ελληνική Εκκλησία αποσπάστηκε νομικά από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και ετέθη από τους Φαρμακίδη και Μάουρερ υπό την προστασία της ελληνικής πολιτείας. Θα έλεγε κανείς πως αυτό θα απάλλαζε την Εκκλησία από την άσκηση της όποιας μη πνευματικής εξουσίας.

Δεν συνέβη όμως κάτι τέτοιο. Όταν ελευθερωθήκαμε από τους Τούρκους, η Εκκλησία είχε τα χάλια της· παρά ταύτα, αυτή ήταν η μόνη οργάνωση ανάμεσα στους υπόδουλους Έλληνες την οποία είχαν επιτρέψει οι Τούρκοι. Έπειτα, η ελεύθερη από τη δουλεία ελληνική πολιτεία ήταν πολύ συρρικνωμένη και ασήμαντη, ενώ το μεγάλο μέρος του Ελληνισμού, που βρισκόταν εκτός αυτής, είχε ως εθνικό του κέντρο την ορθόδοξη Εκκλησία του. Το γεγονός αυτό, του ρόλου της Εκκλησίας στην περίπτωση των αλύτρωτων Ελλήνων, δεν μπορούσε να αγνοηθεί από τη νέα πολιτική ηγεσία της Νέας Ελλάδας. Ενώ η ηγεσία αυτή, όπως και η τάξη από την οποία προερχόταν, ένιωθαν περιφρόνηση προς τον Ορθόδοξο Βυζαντινισμό, δεν μπορούσαν να μη χρησιμοποιήσουν την Εκκλησία στις διεκδικήσεις μας ως προς τους Αλυτρώτους. Η άρχουσα τάξη, ολιγάριθμη και εκ του εξωτερικού, ήταν προσανατολισμένη λίγο-πολύ προς το Διαφωτισμό και την Ευρώπη, ενώ ο πολύς κόσμος υπέφερε από αγραμματοσύνη και υφίστατο, λόγω συγγένειας, έντονη την επίδραση της Εκκλησίας, και μορφωτικά και πνευματικά ήταν περίπου στα μέτρα του.

Δεν έπαιξαν μικρό ρόλο και οι εσωτερικές ταξικές και πολιτικές διενέξεις, η αστάθεια ως προς την υπόσταση της χώρας, όπως και όλες οι μεγάλες εκκρεμότητες του Ελληνισμού τότε, για να ληφθεί η απόφαση περί υποταγής της Εκκλησίας στην πολιτεία αφ' ενός, αλλά και η χρησιμοποίηση της Εκκλησίας για τις πολιτικές σκοπιμότητες του νέου κράτους, κι αυτό, βέβαια, όχι χωρίς ανταλλάγματα. Η Ορθόδοξη Εκκλησία κατέλαβε έτσι νομικά κατοχυρωμένα προέχουσα θέση στη ζωή του ελληνικού έθνους, παρ' ότι είναι «νόμω» κρατούσα Εκκλησία. Ένα παράδειγμα: Παρά τα όσα λέγονται και γράφονται για το θέμα αυτό, ικανή κτηματική εθνική περιουσία υπό την ιδιοκτησία της Εκκλησίας παρέμεινε ανεκμετάλλευτη εν πολλοίς μέχρι σήμερα. Και κάτι άλλο, επίσης φανταχτερό: Οι επίσκοποι εκλέγονται από την Ιερά Σύνοδο, διορίζονται όμως με Προεδρικό Διάταγμα και εγκαθίστανται στις έδρες τους με την απαραίτητη κατά νόμο παρουσία του νομάρχη. Υπάρχουν δικαστές οι οποίοι το «κρατούσα» θρησκεία το ερμηνεύουν ως την «αναγνωρισμένη» θρησκεία, και θεωρούν τις άλλες θρησκευτικές ομάδες ως καταδικαστέα αίρεση.

Από την άλλη μεριά, οι ελληνικές κυβερνήσεις και η καθόλου πολιτική ζωή της χώρας, εν μέσω πράγματι σοβαρών ιστορικών περιπετειών, δεν κατόρθωσαν διά των ιδίων τους δυνάμεων να αντιμετωπίσουν, όπως άλλα νεότερα κράτη, τα ανακύπτοντα στις δυτικές κοινωνίες προβλήματα (όπως την πολυεθνικότητα, τον θρησκευτικό πλουραλισμό, την κατοχύρωση των ατομικών ανθρώπινων δικαιωμάτων κ.λπ.), καλύπτοντας την αδυναμία τους αυτή με την πρόφαση παραχωρήσεων κάποιων ιδιαίτερων προνομίων και εξουσιών στην «κρατούσα» εν Ελλάδι Ορθόδοξη Εκκλησία. Και η Εκκλησία δε χάνει αυτή την ευκαιρία που της δίνεται· πολλές φορές μάλιστα, αντί να ασχοληθεί με τα εσωτερικά της ζητήματα και να βρει κάποιες λύσεις σε προβλήματα που περιμένουν πολλές δεκαετίες τη λύση τους, προτιμά να στρέψει την προσοχή της μάλλον εναντίον των αιρετικών, ή των πάσης φύσεως θεωρουμένων αιρετικών –κι όταν δεν έχουμε αρκετούς, φτιάχνουμε μερικούς– αντί να θεραπεύσουμε τις δικές μας πληγές και ανάγκες, κάτι που απαιτεί μετάνοια, φρόνη-

ση και αγάπη του ιδανικού, πράγματα, δηλαδή, δύσκολα, πράγματα που θέλουν πολύ κόπο. Γιατί να πάμε στα δύσκολα, όταν το Σύνταγμα μας δίνει την ευχέρεια να ασχοληθούμε με εύκολα, εξαπατώντας τον κόσμο ότι, όπως ο Στρατός, και η Εκκλησία τον προστατεύει από σοβαρούς εχθρούς...

Φυσικά, όλη αυτή η παράξενα συγχρονισμένη ορχήστρα δεν εμποδίζει την άρχουσα τάξη να προσανατολίζεται δυτικά, ενώ η Εκκλησία, με την ανοχή της πολιτείας, παραμένει προσανατολισμένη ανατολικά. Ανατολικά όχι μόνο στη δομή και συνέχειά της, αλλά και στην όλη λειτουργική και ποιμαντική προσφορά της στο λαό. Επίσης, το κράτος έχει σιωπηρά αποδεχθεί ότι η Εκκλησία το παίζει όχι μόνο ανατολικά, αλλά και δεξιά.

Φαίνεται πως για κάποιους σοφούς πολιτικούς ηγέτες – ανθρώπους, δηλαδή, που εξυπηρετούν δικά τους πολιτικά συμφέροντα, η Εκκλησία δεν έχει πνευματική και ηθική αλλά μόνο πολιτική αποστολή στην ελληνική κοινωνία: Έχει καταντήσει μια έσχατη ασφάλεια του πολιτικού κατεστημένου. Αυτός είναι ο λόγος που η Εκκλησία το «παίζει» πάντα ανατολικά και δεξιά.

Συμπεράσματα: Το ανακάτωμα της πολιτείας με τα εκκλησιαστικά της προοίδια έναν αστείο «ιεροκρατικό» χαρακτήρα, τον οποίο επιτελεί, αν και αποτελείται συχνά από άθεους ή αγνωστικιστές επιτελείς. Πρόκειται περί βυζαντινού προϊόντος. Ο διοικητικός χωρισμός Εκκλησίας και πολιτείας θα απήλλαζε την πολιτεία από αυτόν το γελοίο «ιεροκρατικό» ρόλο, αλλά –το σημαντικότερο – θα απήλλαζε την Εκκλησία από τον «εκκοσμικευμένο» ρόλο μιας δημόσιας κρατικής υπηρεσίας, υπεύθυνης για τον εαυτό της αλλά, πράγματι, εξαρτώμενη από άλλους, εκτός. Με το διοικητικό χωρισμό Εκκλησίας και πολιτείας η Εκκλησία θα βρει τον πνευματικό και ηθικό της δρόμο, και το κράτος θα μπορεί να προστατεύει όλους τους πολίτες ως άτομα. Η χώρα θα βρει την εσωτερική της ισορροπία, αποδίδοντας στην ελληνική Εκκλησία όλες τις πνευματικές εξουσίες που πρέπει να είχε ως θρησκευτικό και χριστιανικό καθίδρυμα.

Εκτός της «ιερατικής» αχλύος, η ελληνική πολιτεία θα αποβάλει με τον διοικητικό χωρισμό από την Εκκλησία τα κατάλοιπα της μεσαιωνικής βυζαντινής ιεροκρατίας (όρκοι, αγιασμοί που προκαλούν γενική θυμηδία, κηδείες που προκαλούν την αγανάκτηση του νοήμονος λαού κ.λπ.). Απαλλαγμένη από βυζαντινούς θεσμούς, θα μπορέσει να δει με πολύ εύκολο μάτι εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες εκτός και εντός της χώρας μας, απαλλαγμένη από το μάτι του εχθρού που της προσφέρει η Εκκλησία μέχρι τώρα, για λόγους αμάθειας και απορίας.

Φυσικά, η Εκκλησία δεν μπορεί να κάνει, μέσα σ' ένα νέο καθεστώς, τίποτα για τον εαυτό της, χωρίς τη ρύθμιση της εκκλησιαστικής περιουσίας. Οι ελληνικές κυβερνήσεις, μετά τη δικτατορία, έφτασαν στο σημείο να πληρώνουν ακόμα και το μισθό όχι μόνο μητροπολιτών, ιερέων και διακόνων, αλλ' ακόμη και κανδηλαναπτών! ως να πρόκειται περί δημοσίων υπαλλήλων! Πρόκειται περί ανίερης ανάμειξης επίγειου και θείου κόσμου, περί ενός μπερδέματος από το οποίο οι άνθρωποι μόνο νομικά μπορούν εύκολα να βγουν. Για ποιο λόγο να μη σταματήσει η σύγχυση

αυτή κοσμικού και ιερού στην Ελλάδα; Υπάρχουν, βέβαια, πολιτικοί που πιστεύουν: Είναι καλύτερα να εξαρτώνται οι μητροπολίτες από μας παρά να αρχίσουν να μας κρίνουν για τούτο ή για εκείνο, από δική τους σκοπιά. Ένας άλλος φέρεται ειπών: «Τι, θα φτιάξουμε μόνοι μας ένα μικρό Βατικανό; Άφησέ τους εκεί που βρίσκονται: είναι εντελώς ακίνδυνοι». Και από την Εκκλησία οι κρατούσες σήμερα σκέψεις είναι: Όσο υπάρχει ο προστάτης χωροφύλακας, είναι πιο εξασφαλισμένη η κατάσταση, παρά όταν απαιτείται αντιμετώπιση των σύγχρονων προβλημάτων από την Εκκλησία και τους λειτουργούς της.

Έπειτα, με το διοικητικό χωρισμό, θα σταματήσει η Εκκλησία να αποδίδει τη σημερινή κακοδαιμονία της στην κυβέρνηση, και η κυβέρνηση στην Εκκλησία. Θα μοιραστούν δίκαια τις ευθύνες τους.